

HADTÖRTÉNETÜNK MAI ÁLLAPOTÁRÓL.

Az 1914-től máig tartó aktuális nagy események teljesen elterelték a figyelmet hadtörténelmünk régi eseményeiről.

A katasztrófa hatása alatt — különösen katonai körökben — az a nagyon is vitatható felfogás kapott lábra, hogy nemzetünk egész régibb hadtörténete meddő talaj, amelyből többé tanulság se sarjadhat. Ez az irányzat hadtörténelmünk pennáraméltó anyagát csupán a legutóbbi évek eseményeiből véli meríthetni, pedig könnyen megállapítható, hogy a világháború eseményei ma még nem lehetnek komoly, tudományos hadtörténelmi vizsgálat tárgyai. Nem pedig azért, mert először a világháború még nem a múlté, mert valamennyi gyászos következményével együtt, lépten-nyomon durván belevág mindennapi életünkbe s így voltaképpen még a jelenhez tartozik, másrészt pedig az igazságot csak elfogulatlan történetíró ismerheti fel. Mi, akiket a legutóbbi évtizedben annyi szerencsétlenség és annyi meg nem érdemelt megaláztatás ért, be nem forrott sebeinkkel ma még nem lehetünk a világháború igazságos bírái, még akkor se, ha ellenségeink minden idevágó kiadványát, hivatalos oklevélnyomatát, emlékiratait stb. töviről-hegyire ismernők is, amitől pedig még nagyon messze járunk.

Hogyan is legyenek írónk az ellenség viselt dolgainak megítélésében elfogulatlanok, amikor saját bajtársaikkal szemben se azok s amikor az előljáró és alárendelt között fennállott barátságtalan viszony is elegendő ahhoz, hogy az események leírása közben, egyik is, a másik is, hatalmas vargabetűvel kanyarodjék le a tárgyvilagosság ösvényéről.

Mindebből azt látjuk, hogy mai világháborús irodalmunk szükségképpen olyan téren mozog, ahol a történelmi tisztánlátás feltételei hiányoznak. Ennélfogva az 1914—1919-i időszak egyelőre csupán a kétségtelenül nagyon szükséges és fontos katonai szakirodalom, továbbá a memoáriródalom tárgya lehet. A hadtörténelemé igazán majd csak akkor lesz, ha attól a kortól már kellően eltávolodtunk, sokkal többet tudunk róla, mint ma, és azt amit tudunk, nyíltan meg is lehet írunk.

Állításunkat támogatja az a körülmény is, hogy a világháborús termés jókora része valamely hadjáratnak, vagy fontosabb hadieseménynek pusztán taktikai és stratégiai szempontból történt fejtegetésére szorítkozik, mégpedig olyanformán, hogy az író szőne előtt mindig a jövő háborúja lebeg, tehát olyan tájék, amelyre a múltat kutató történetírónak nem szabad elkalandoznia. Elhisszük, hogy az ilyen tanulmányok kiválóm alkalmasak arra, hogy nyomukban a legmodernebb követelményeknek megfelelő taktikai és stratégiai kézi-

könyvek szülessenek, de igazi hadtörténelem közvetlenül nem hajt ki belőlük.

Marad tehát, a hadtörténetírás valódi anyagául, az 1914 előtti korszakok története. Mert ne áltassuk magunkat azzal a sokfelől hallott hamis véleménnyel, hogy ezen a téren minden fél van dolgozva, vagy legalább is minden forrásanyag fél van már kutatva.

Mind a két állítás könnyen cáfolható. Igaz ugyan, hogy sok hadieseménynek bőséges irodalma van, de még többnek semilyen sincs. Olyasmit pedig csak nagyon tapasztalatlan ember mondhat, hogy hadtörténelmünk kútforrása terén már nincs szükség további kutatásra.

Se a forráskutatás, se a feldolgozás nem lévén még bevégezve, hadtörténetíróinkra három nagyon fontos feladat vár:

1. Mélyreható, gondos kutatás alapján megími azt, amit nem dolgoztak fél a korábbi írók.

2. Alapos revízió alá fogni hadtörténetirodalmunk régibb, de már elavult vagy túlhaladott termékeit.

3. Közelebb hozni az olvasóközönség gondolatvilágához katonai múltunk tanulságos emlékeit.

Mind a három téren látunk ugyan már kísérletet, de ezt még korántse mondhatjuk kielégítőnek. A fellendülés ólomlábon jár, a helyett, hogy szárnyrakapna.

Ha hadtörténetirodalmunk pangását a béke éveiben szövéttük, rendesen az volt reá a válasz, hogy tehetetlenségre vagyunk kárhóztatva, mert jóformán minden magyar, vagy magyar vonatkozású anyag a bécsi cs. és kir. Hadilevéltárban van, s így ahhoz vagy egyáltalán nem, vagy csak nagyon körülményes úton-módon lehet hozzáférközni.

Azok, akik ezt hangoztatták, nem tudták, hogy például az Országos Levéltárban és a Nemzeti Múzeum levéltárában is, temérdek nagyon érdekes és fontos hadtörténelmi anyag van, amelyhez hadtörténet-íróink közül bizony nagyon kevesen nyúltak.

Most már lepattantak a bécsi lakatok is, sőt az ottani hadilevéltárból, mennyiségre és minőségre egyaránt tekintélyes anyagot kap a m. kir. Hadtörténelmi Levéltár. Közötte van az 1848/49-i szabadságharc teljes (osztrák és magyar) hadműveleti iratgyűjteménye. Itt volna tehát az alkalom, hogy hadtörténetíróink összeállítsák ennek a háborúnak hiteles és oknyomozó történetét, ami ma is hiányzik, mert az újabb kísérletek inkább publicisztikai irányúak.

De máris figyelmeztetjük a netalán vállalkozni akarókat, hogy a szabadságharc történetét, csupán a bécsi iratok lefordítása és össze-rovása alapján nem lehet megími. Már az előbb említettük az Országos Levéltár és a Nemzeti Múzeum idevágó iratait, amelyek a bécsiek kiegészítéséhez mulhatatlanul szükségesek. De éppen ilyen fontos, vagy még fontosabb, a bécsi állami levéltár anyaga, továbbá az 1848/49 év bel- és külföldi irodalma is, amelyet a feldolgozónak alaposan kell ismernie, és fel is használnia, mert különben az egyoldalúság súlyos hibájába esik.

Mínthogy azonban a szabadságharc magyar irodalma évtizedeken át nagyobbára a személykultusz és a pártpolitika szolgálatában állott,

aminek hatása még most is érezhető: annak, aki ezt a háborút az igazság leplezetlen feltárásával állítja majd elénk, esetleg brutális támadásokra is számítania kell hozzánemértők részéről.

Ugyancsak megkapjuk Becsből a Napokon korabeli nemes inszurrekciók iratanyagát is. Ezen a téren is nagyon sok az elvégzendő munka. Az 1797-i és 1800-i felkelés részletes katonai története egyáltalán nincs megírva, az 1805-i kiegészítésre, az 1809-i pedig többféle helyreigazításra szorul.

Volna azonban még más, szintén magyar hadtörténetíróra váró nagyon fontos feladat is.

Már hadtörténetírásunk megindítója, Rónai-Horváth Jenő is kimondotta, milyen kívánatos volna annak megállapítása, hogy a közöshadsereg megalkotása óta mekkora és milyen szerepe volt a magyarságnak az egyes háborúkban? Itt nemcsak arról volna szó, hogy számszerűt megállapítsuk, hogy hány Magyarországon toborzott katona harcolt ebben vagy abban a csatában, hanem arról is, hogy más országbeli csapatokhoz viszonyítva, minők voltak a magyarok teljesítményei, mennyiben volt döntő szerepük s lehet-e ennek alapján egyik vagy másik sikert a magyarság javára elkönyvelnünk?

Természetes, hogy ezzel karöltve járna a vezető állásban volt magyarok érdemének vagy hibájának tisztázása is. Különösen fontos volna ez Mária Terézia háborúira, úgyszintén a francia forradalmi és napóleoni háborúkra vonatkoztatva, mert ezekben nagyon sok magyar szolgált magas katonai ranggal. A cs. kir. hadseregnek 1792 és 1816 között 92 magyar tábornoka volt, akiknek pályafutása és főként háborús működése — a Mária Terézia-renddel jutalmazottakét leszámítva — merőben ismeretlen.

Vagy itt van II. Rákóczi Ferenc nagyon egyoldalúan ismert szabadságharca, melynek hadtörténetét szintén újra kellene írni. Ez is nagy feladat, amelynek megoldásához—Bécsen kívül — a Nemzeti Múzeumban levő Erdődy-Rákóczi levéltár szolgáltatja a forrásanyag oroszlánrészét.

Had történelmi szempontból csaknem teljesen feltöretlen talajként kínálkozik II. Rákóczi György 1657-i lengyelországi háborúja, amelyről csupán Rónai-Horváth Jenő írt néhány oldalnyi ismertetést. Talán mondanunk se kell, hogy ez se valami hamar elkészíthető munka, mert annak, aki belevág, nemcsak a magyar, hanem a lengyel és svéd kútfőket is át kell tanulmányoznia.

Ez, amit eddig felsoroltunk, csak kicsiny töredéke a feldolgozásra vagy helyreigazításra váró temérdek kérdésnek, de lelkiismeretes kutatást és gondos megírást feltételezve, legalább egy évtizedre ad munkát hadtörténetíróinknak.

Arra a kérdésre, hogy milyen szempontok szerint kellene az imént jelzett hármast feladatot megoldani, talán legérthetőbben úgy válaszolunk, ha reámutatunk újabb hadtörténetírásunk néhány sarkalatos hibájára.

Mi magyarok mindig bosszankodunk, valahányszor azt tapasztaljuk, hogy a külföld nem ismeri, vagy rosszul ismeri ezeréves törté-

nelmünket. De az már nem jut eszünkbe, hogy — főleg hadtörténelmi részét — magunk is tévesen tanultuk, mert a nemzeti hiúság istápolásának nagyon gyakran az igazság adta meg az árát. Csaknem valamenynyien a romantikus történelemszemléletet vittük magunkkal az iskolából az életbe s ha azóta beható történelmi tanulmányokat nem végeztünk, ez üli meg elménket ma is.

Hadtörténelmünk bármelyik korszaka is temérdek tanulsággal szolgálhat, de csakis akkor, ha az igazsághoz ragaszkodó leírásból ismertük meg. Elferdített történelemből csak hamis tanulságokat szűrhetünk le.

Hogy részletekbe menjünk: a hadtörténetírónak ki kell irtania például azt a mélyen gyökerező balhitet, hogy a magyar seregek rendszerint öt-hatszorta, vagy még ennél is számosabb ellenséget vertek nyílt csatában tönkre, mert egyenlő rangú hadseregek között ekkora számbeli különbséget se a vezér kiválósága, se a csapatok vitézsége nem tud kiegyenlíteni.

Viszont nem szabad az olvasóval azt sem elhíttünk, hogy vereségünk esetén mindenkor „tízszeres túlerő“ elől hátrált meg „hősiesen küzdő maroknyi csapatunk“.

Magyar fajtánk katonai kiválósága semmi úton-módon el nem vitatható, le nem tagadható. Az is bizonyos, hogy minket, magyarokat csupán a harctéren vajmi ritkán győztek le. Annak, hogy mégis olyan gyakran elbuktunk, mindig volt valami belső oka is, ami a kellő és várható erő kifejtést már eleve meggátolta. Ezt igenis hangoztatnunk kell, hogy a fiatal nemzedékbe az önbizalmat beleoltsuk. De egyáltalán nem szorultunk arra, hogy az igazságot mindenféle képtelen dajkamesével toldjuk meg, hiszen ezzel csak a saját érdemünket nyirbáljuk meg, mert valami hitvány, gyáva ellenségen bizony nem nagy dicsőség diadalt venni; de annál nagyobb szégyen, ha egy ilyen hozzánk nem méltó ellenfél tipor le.

A százezer törököt megsemmisítő húszezer magyarnak az iskolából hozott emléke volt az oka, hogy közönségünk a világháború kezdetén emberföltötti teljesítményt várt hadseregünktől s elbizakodva mérlegelte reánk zúdult ellenségeink sokkalta nagyobb erejét.

Hadtörténetírásunk egyik fontos feladata tehát, hogy a romantikus történelemszemlélettől szabadulva, nyíltan reámutasson mindenütt és mindenkor az igazságra és hagyjon el a hadiesemények szigorúan tudományos tárgyalásából minden oda nem való toldalékot és sallangot.

Viszont a közönségnek is meg kell valahára értenie azt, hogy a nekünk nem kedvező valóság megállapítása egyenesen hazafias kötelesség, nem pedig bűn. Be kell látnia, hogy a bennünk rejlő hibaforrás felfedezéséből sokkal inkább okulhatunk, mint az azt leplezni, szépitni akaró s a baj ódiúmat mindig másokra hárító ferdítésekből.

Ez a meggyőződés mai hadtörténetírásunkban még nem állandó, bár a hiba katonairóink többségénél gyakran csak az elhamarkodott gyors munkából folyó hiányos forráskutatásban és a még fogyatékosabb forráskritikában rejlik.

Vannak könyvek, melyek annyi hó alatt készülnek, ahány év kellene elmélyedő, komoly munka esetén annak megírásához. Ez a

gyorsaság csak úgy volt lehetséges, hogy az illető írók, minden további vizsgálat nélkül, szentírásul fogadták el a korábbi, sokszor már teljesen elavult feldolgozásokat, következetesen mellőzve az azóta végrehajtott kutatások eredményeit. Így azután gyakran megtörtént, hogy egyik feldolgozó nyomon követte a másikat olyan tévedések és hibák terén is, amelyeket szélesebbkörű forráskutatással és kritikával, vagy akár az újabb kutatók munkáiból is, tüstént megállapíthatott és helyre is igazíthatott volna. Ez az oka, hogy hadtörténetirodalmunk újabb termékeiben is olyan hibákra bukkanunk, aminőknek ismereteink 30 év előtti állásában se lett volna szabad előfordulniok.

Arra, hogy az előbb felsorolt okok folytán mekkora tévedések szállhatnak íróról-íróra, legyen szabad két példát idéznünk.

Nemcsak iskolakönyvekben, hanem felnőttek számára írt ismeretterjesztő művekben is úgy olvastuk, hogy Hunyadi Jánosnak 1443-ban kezdődött s 1444-be is átnyúlt úgynevezett „hosszú“ hadjárata diadalmas volt. De arra a kérdésre sohase kaptunk választ, hogy hol vívta a magyar sereg a háború sorsát eldöntő s a végső sikert biztosító nagy csatát? Sehol, mert javarészből elvérzett az Izladi-szoroson megkísérelt, de meg is hiúsult átkelés közben. Vissza kellett vonulnia, még pedig gyoisan! A hadjárat már úgy is veszve volt, mihelyt a török sereg a magyart megelőzve, fölös erővel zárhatta el a szófiai medencéből a Marica-völgyébe vivő behavazott hegyi átjárókat.

Történetírásunk ezt a sorsdöntő körülményt letompítva adja elő, de annál jobban kiszínezi az 1444 januárius elején, valahol Nis és Bela-Palanca között, pontosabban meg se állapítható helyen vívott sikeres utóvédharcot, amely a hadjárat balrafordult sorsát természetesen nem billentette jobbra.

Ilyen alapon a franciák 1813-i háborúját is diadalmasnak mondhatnák, mert a lipcei csatából visszavonuló Napóleon Hanaunál megverte Wrede bajor tábornokot s így utolsó harca győzelmes volt.

Hunyadi most érintett hadjárata rendkívül tanulságos, de csakis akkor, ha a valóságnak megfelelően tárgyaljuk, ellenben tüstént értelmetlenné válik, mihelyt kiforgatjuk igazi mivoltából.

A másik példa a vámai csata (1444 nov. 10), amelyet katonai szakírók is úgy adnak elő, hogy a húszezer főnyi magyar sereg csaknem tönkrevverte a százezernyi törököt s csak a király kapkodása hiúsította meg s változtatta katasztrófává a már-már kivívott diadalt. Holott ez a csata voltaképpen a Fekete-tengerhez szorult magyar sereg kétségbeesett áttörő kísérlete volt, miközben a sokkal erősebb törökön összezúzta magát. A magyarok sorsa különben már jóval a csata előtt meg volt pecsételve, mert a szultán a Nadir-Derbend hágón átkelve, a hátuk mögé került.

Ilyen példa tucatszámra akad, mind régiebb, mind újabb hadtörténelmünk köréből, annak bizonyosságául, hogy hadtörténetíróinkra sok és nehéz munka vár a revízió terén.

De van még több olyan sűrűn ismétlődő hiba is, amelyre szintén fel kell a figyelmet hívnunk.

A történelem eseményei térben és időben játszódnak le. Ha tehát a hely és a dátum meghatározása téves, akkor hamis egyúttal minden

reá alapított, még olyan szellemes taktikai vagy stratégiai fejtegetés is.

Régibb hadtörténelmünk sok-sok eseményének színhelyét tévesen határozzák meg hadtörténetíróink, mert vagy minden vizsgálat nélkül azonosítják a régi helynevet valamely véletlenül egyező újjal, vagy pedig a mai térkép alapján akarnak több száz év előtti dolgokra vonatkozóan topográfiai megállapításokat eszközölni. Azaz a történelmi földrajzzal nem foglalkoznak eléggé, holott annak segítségével igazán csak a sötétben botorkálunk. Az Országos Levéltár kincstári osztályában őrzött temérdek határjárás, úrbéri összeírás, régi térkép stb., stb. mindmegannyi forrása, sőt nélkülözhetetlen eszköze a régi időkre szóló helymeghatározásnak, amelyet azonban hadtörténetíróink nagyon gyakran mellőztek.

A téves helymegállapításnak eléggé ismert példája a mohácsi csata, amelynek színhelyét annak idején úgy jelölték ki, hogy az 1823-ban épült Sátorhely (Földvár) majort, az 1583-ban nyomtalanul eltűnt Földvár (Ipoltlaka) faluval azonosították, pedig az utóbbi vagy hat kilométernyire állott délfelé Sátorhelytől.

Egyik történetírónk Bocskay Istvánnak 1604-ben fontos szerepet játszó várát, a bikarmegyei Kiskerekibe teszi, amely pedig sohase volt vár és sohase volt Bocskay birtoka. Az illető nem tudta, hogy Kiskerekitől 34 kilométernyire délnyugatra van Nagykereki, ahol ma is lakható állapotban áll Bocskay bástyatomyos várkastélya. A két falu összezavarása folytán merőben érthetetlen a Bocskay megtámadására készült hadművelési terv előadása is íróinknál.

Íme, néhány példa a múlt század történelméből: Ramming azt írja, hogy az V. orosz hadtest Nagyszebentől Segesvárra haladtában, 1849 július 27-én Szászvárosra érkezett. Ezt az adatot jóformán minden hadtörténetírónk átvette tőle, a nélkül, hogy bármelyik is észrevette volna, hogy Szászváros nem Nagyszeben és Segesvár, hanem Gyulaféhevár és Déva között van. Pedig egyetlen pillantást vetve a mostani térképre, rögtön rájöhettek volna, hogy Szászváros csak toll- vagy sajtóhiba Rammingnál, a Medgyes és Erzsébetváros közötti Szászváros helyett.

Egy hadtörténetírónk az 1849 július 31-én vívott segesvári ütközetben Szászfehéregyházát és Ördögfalvát szerepelteti, holott az előbbi, a Segesvárral határos Fehéregyházától 47 kilométer távolságban, már az egykori „Kőhalomszék” területén van. Ördögfalva nevű község pedig egyáltalán nincs Erdélyben, mert a német forrásokban szereplő Teufelsdorf (Diewaldsdorf) magyarul nem Ördögfalva, hanem Héjjasfalva, hajdani nevén Éliásfalva, Illésfalva.

Mindebből az következik, hogy régibb és újabb hadtörténelmünk eseményeinek színhelyét szintén beható revízió alá kell fognunk, mert ezen a téren is nagyon sok a helyreigazítani való.

Még nagyobb felületességet látunk az időbeli dátumok körül, így például egy legújabban megjelent hadtörténelmi iskolakönyvben csak úgy hemzseg a sok hamis dátum, mégpedig olyan eseményekre vonatkozóan is, amelyeknek időpontja sohase volt (mert nem is lehetett) vitás.

Mit szóljunk újabb hadtörténetíróink egyik-másikának ahhoz a súlyos módszertani hibájához, hogy valamely neki tetsző feltevést meg nem dönthető történelmi igazsággént akar az olvasóra erőszakolni? Vagy ahhoz, hogy sok száz év előtti eseményeket a mostam taktikai és más katonai szabályzatok alapján bírál el. Egyikük például a mai élelmézőszabályzat alapján próbálja bizonyítani, hogy a Mohácsnál küzdött török sereg nem volt nagyobb a magyarnál. Az ilyen bajok elkerülésére szükséges volna hadtörténetíróinknak történettudományi módszeres kiképzése.

HADTÖRTÉNETÍRÁSUNK feladatainak vázlatos felsorolásánál arról is szólottunk, hogy a művelt magyar közönséggel meg kell a hadtörténelmet kedveltetnünk.

Szomorú valóság, hogy ilyesmire is kell gondolnunk. Szomorú, mert az a magyar nemzet, amelynek úgyszólván egész élete szakadatlan küzdelem volt az őt környező és mindenáron elnyelni akaró szomszéd nemzetekkel, vaknak és süketnek mutatkozott, valahányszor vitézi múltjának megörökítéséről volt szó. Ennek a nemtörődömségnek — sőt azt mondhatnék ellenszenvnek — következményeként, egyetlen hadtörténelmi folyóiratunk 12 éven át szünetelni volt kénytelen. Nem akadt az akkori Nagy-Magyarországon egy pár száz ember, akit nemzetének élethalálharca, ha már nem is lelkesített, de legalább érdekelt volna.

A helyzet most is alig jobb valamivel, mert hadtörténetirodalmunk — érdeklődés és pártolás hiányában — ma is csak tengődik. Pedig mi azzal is szoktunk néhanapján dicsekedni, hogy katonanemzet vagyunk s így azt kellene hinnünk, hogy a művelt társadalmi osztályokban még most is él nagy katonai múltunk emléke és tisztelete.

De mert nem így van, hadtörténetirodalmunknak meg kell a közönséget hódítania, ami csakis úgy lehetséges, ha az olvasót vagy hallgatót szórakoztatva tanítjuk. Azaz hadimúltunk eseményeit a szigorúan tudományos formától (de nem az igazságtól!) eltérve kell megírnunk, ha azt nagyobb közönségnek s nem csupán szaktudósoknak szántuk. Különbséget kell tehát tennünk a tudományos fejtegetés és a népszerűsítő írás- vagy előadásmód között, a szerint, hogy ilyen vagy amolyan közönséghez szólunk.

Sajnos, hadtörténeti, de főként világháborús irodalmunk felfogásának most uralkodó iránya legkevésbé se alkalmas arra, hogy nagyszámú olvasót gyűjtsön táborunkba.

A termés nagyobb része ugyanis hirtelen összerótt selejtes munka, amelyben egységes gondolatmenetet, érdekfeszítő előadást és folyékony, magyaros stílust hiába keresünk. Az ilyen művek szerzői azt hiszik, hogyha a jelentéseket és parancsokat időrendbe foglalták, egyúttal már hadtörténelmet is írtak, pedig csak kalendáriumot tákolnak össze.

Ezek a pongyolán fogalmazott, a honvédnyelv fattyúhajtásaival sűrűn tarkított, sőt néha valóságos távirati stílusban szerkesztett írásművek csak a világháború óta divatosak. Azelőtt nem is láttuk őket, mert nem akadt kiadójuk. Most se törődniük velük, ha csupán a

világháború tárgykörére szorítkoznának. Ámde az a baj, hogy régibb hadtörténelmünk területére is mindinkább be akarnak hatolni.

Ha tehát azt akarjuk (s azt is kell akarnunk), hogy hadtörténetirodalmunknak minél több pártolója legyen, akkor ezekkel a hibákkal rövidesen szakítanunk kell. Mert ha a magyar társadalom a mostaninál átlag sokkal érdekesebb, mert jobb formába öntött békebeli hadtörténetirodalmat részvétlenül hagyta senyvedni: akkor ma sem számíthatunk arra, hogy kis fajsúlyú és érdeklődést nem keltő próbálkozásokkal törhetjük meg a közönyösség vastag jégpáncélját.

Az ELMONDOTTAKBAN legalább nagyjában, rámutattunk arra, hogy körülbelül mit lehetne a legközelebbi jövőben feldolgozni, s hogy milyen szempontok szerint kellene ezt a munkát — úgyszintén a régi hibák és tévedések helyreigazítását is — végrehajtani. Most azután felmerül még egy nagyon komoly kérdés: van-e ezekre a feladatokra rátermett munkaerőnk?

Bármennyire szeretnők is, nem hallgathatjuk el abbeli aggodalmunkat, hogy a Becsből idejövő értékes forrásanyag évek hosszú során át parlagon fog heverni. Ugyanis a Hadtörténelmi Levéltár 1869-nél régibb korok történetének feldolgozásával csak ritkábban foglalkozik, újabb törekvését a Mária Terézia-rend magyar tagjai történetének összegyűjtésére örömmel regisztráljuk. De meg ez az intézet, az annyi üdvös tervet csirájában megfojtó mostoha viszonyok következtében, nem juthatott még abba a helyzetbe, hogy személyzetének állandóságát és a munkálkodásnak ezzel járó folytonosságát — a bécsi cs. és kir. Hadilevéltár mintájára — biztosítsa. Már pedig ez volna a nagyobb hadtörténelmi problémák sikeres megoldásának egyik — talán legfőbb — alapfeltétele.

Ennek hiányában az intézeten kívül kellene a régibb magyar hadtörténelem tárgykörére megfelelő írógárdát szervezni. De hol? Hosszasan tartó rendszeres munkáról lévén szó, a tisztikar fiatalabb részéhez kellene folyamodni. Ámde nagy részük németül se tud, s már csak ezért is tehetetlenül állana a nagyobbára német iratanyaggal szemben. Viszont az is helyre nem hozható hiba, sőt kész veszedelem volna, ha az illetékes körök németül talán tudó, de másként teljesen gyakorlatlan kezdőket szabadítanának a bécsi iratokra.

Múlhatatlanul szükséges tehát, hogy az erre hivatott fórum már most gondoskodjék kellő katonai szaktudással, történelmi érzékkel és valamelyes írói tehetséggel is bíró munkaerők kiválogatásáról, akik történelmi módszerben kiképzendők volnának, s akik nemzetünk valóban dicsőséges hadtörténetét végre méltó formában hoznák közel a mai nemzedékhez.

GYALÓKAY JENŐ.